

DOI: 10.33663/0869-2491-2026-37-422-431

УДК 340.1; 342:124.5(477)

Н. М. БАТАНОВА,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,

докторант Інституту держави і права

імені В. М. Корецького НАН України*

ORCID: 0000-0003-1828-6708

СПРАВЕДЛИВІСТЬ І КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПАРАДИГМІ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Висвітлюються концептуальні проблеми співвідношення справедливості та конституційно-правової відповідальності у вимірі сучасного конституціоналізму. Зроблено висновок про наявність синергетичного зв'язку між справедливістю як цінністю і фундаментальним принципом демократичного ладу, конституційно-правовою відповідальністю та феноменом конституціоналізму. Окреслено магістральні шляхи розвитку Конституції України у післявоєнній перспективі як правової основи миробудівництва та нового суспільного договору.

Ключові слова: *справедливість, конституційно-правова відповідальність, конституціоналізм, справедливе суспільство, юридична відповідальність, конституційні цінності.*

Batanova Nataliia. Justice and constitutional and legal responsibility in the paradigm of modern constitutionalism.

The conceptual problems of the relationship between justice and constitutional and legal responsibility in the dimension of modern constitutionalism are highlighted. The conclusion is made about the presence of a synergistic relationship between justice as a value and a fundamental principle of the democratic system, constitutional and legal responsibility and the phenomenon of constitutionalism. The main paths of development of the Constitution of Ukraine in the post-war perspective as a legal basis for peacebuilding and a new Social Contract are outlined.

Keywords: *justice, constitutional and legal responsibility, constitutionalism, fair society, legal responsibility, constitutional values.*

Вступ. Важливим методологічним аспектом осмислення феномену справедливого суспільства та справедливої демократичної, соціальної, правової держави, зокрема, їх функціонування в контексті реалізації механізмів і застосування мір конституційно-правової відповідальності є проблема формування в державі конституціоналізму. Прикладом цього є обґрунтування у вітчизняній конституційній доктрині ідеї «про зумовленість інституту кон-

* **Batanova Nataliia**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Senior Researcher, Doctoral Student

ституційно-правової відповідальності історичними особливостями становлення та розвитку вітчизняного конституціоналізму»¹.

Огляд літератури. У вітчизняній науці принцип справедливості в праві та політиці досліджували такі вчені, як І. Г. Бабич, О. П. Васильченко, В. П. Горбатенко, О. В. Гришук, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, О. М. Костенко, А. А. Коваленко, І. О. Кресіна, А. Р. Крусян, С. І. Максимов, А. В. Матат, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, С. П. Погребняк, О. В. Петришин, П. М. Рабінович, С. П. Рабінович, О. В. Скрипнюк, О. М. Тарасишина, О. О. Уварова, С. В. Шевчук, Н. В. Шелевер, Ю. С. Шемшученко та ін.

Питання щодо співвідношення справедливості та відповідальності досліджували О. В. Іваненко, О. А. Кучинська, О. С. Олійник, С. В. Галкевич, В. Д. Примак та ін., проте це питання залишається ще недостатньо висвітленим у конституційно-правовій науці.

Питання конституціоналізму в його теоретичному та праксеологічному аспектах досліджували такі вітчизняні науковці, як Ю. Г. Барабаш, Д. М. Белов, О. М. Бориславська, В. Д. Бринцев, І. І. Забокрицький, В. Б. Ковальчук, М. І. Козюбра, А. Р. Крусян, Є. О. Львова, М. П. Орзіх, В. В. Речицький, М. В. Савчин, І. Д. Сліденко, П. Б. Стецюк, В. М. Шаповал, С. В. Шевчук та ін.

Своєю чергою наявні в Україні наукові дослідження загальних та інституціональних проблем конституційно-правової відповідальності представлені у працях М. М. Вишневської, В. В. Гецько, А. А. Єзерова, В. В. Книша, Л. Т. Кривенко, О. В. Краснікової, О. О. Майданник, О. В. Мельник, Л. Р. Наливайко, О. В. Олькіної, В. Ф. Погорілка, В. І. Полевого, Г. І. Салівона, О. В. Скрипнюка, Т. М. Слободяник, О. В. Совгирі, Ю. М. Тодици, В. І. Топузова, В. Л. Федоренка, А. О. Червяцовой та ін.

Постановка проблеми дослідження. Відсутність системного аналізу феномену справедливості як принципу конституційно-правової відповідальності в контексті формування конституціоналізму зумовлює необхідність концептуального аналізу відповідної проблематики.

Метою дослідження є окреслення концептуальних проблем співвідношення справедливості та конституційно-правової відповідальності у вимірі сучасного конституціоналізму.

Виклад основного матеріалу. Принцип справедливості конституційно-правової відповідальності є системотвірним принципом, оскільки ґрунтується на принципах рівності, поваги і захисту прав і свобод людини, відповідності правових норм моральним нормам і цінностям, категоріям розумності й добросовісності. Встановлення конституційно-правової відповідальності має бути справедливим і відповідати всім критеріям справедливості як морально-правової категорії.

Зміст принципу справедливості конституційно-правової відповідальності розкривається також через принципи законності, індивідуалізації, невідворотності діяння. Конституційно-правова відповідальність, як і будь-який

інший вид юридичної відповідальності, справедлива, якщо вона законна, невідворотна, індивідуалізована та настає за винні діяння.

Принцип справедливості конституційно-правової відповідальності полягає в тому, що міри конституційно-правової відповідальності мають відповідати ступеню суспільної небезпечності, тяжкості діяння, обставинам його вчинення та особливостям суб'єкта, до якого застосовуються конституційно-правові санкції, наслідкам правопорушення, а також у тому, що не допускається зворотна сила закону, який встановлює відповідальність. Так, відповідно до ч. 1 ст. 58 Конституції України «закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи».

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Конституції України «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом». Обов'язок не порушувати настанов закону, виконувати його положення, а у випадку порушення – нести юридичну відповідальність є рівною вимогою для всіх громадян. Рівність прав і свобод є відтворенням справедливості як ціннісної категорії, що виражається в суспільстві відповідно до сформованих уявлень про мораль і норми поведінки².

Конституційно-правова відповідальність буде ефективною лише тоді, коли суб'єкт відповідальності персонально визначений. Так, згідно з ч. 2 ст. 61 Конституції України юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Принцип справедливості також означає, що «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ч. 1 ст. 61 Конституції України).

Навіть за найретельнішого дотримання всіх принципів юридичної відповідальності вона виявиться несправедливою, якщо до правопорушника у точній відповідності із нормами чинного законодавства застосовано надзвичайно сувору, або, навпаки, м'яку санкцію. Тому в основі справедливої відповідальності лежить дотримання законодавцем принципу відповідності правопорушень і санкцій.

Принцип справедливості полягає в рівному юридичному масштабі поведінки й у суворій відповідності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. Він відображений у самому змісті права, має оціночний характер і виражений у правах і обов'язках, заходах заохочення і покарання і т. ін. Усі галузі права намагаються втілити в життя основи справедливості в регульовані ними суспільні відносини. Уся правова система стоїть на сторожі справедливості, слугує засобом її вираження і закріплення, охорони і захисту³.

На нашу думку, конституційно-правову відповідальність в її співвідношенні з категорією конституціоналізму слід розглядати в синергетичному зв'язку із конституційними принципами та, обумовленими ними, конституційними цінностями, в основу ієрархії яких покладено людську гідність і свободу: «конституціоналізм включає у себе набір очікувань, пов'язаних із

поведінкою легітимної влади, тоді як конституція є політико-правовим конструктом»⁴.

У контексті цього «конституціоналізм – це не стільки формальна влада закону, а влада певних принципів, які узагальнено можна звести до категорії «верховенство права». При цьому слід розуміти, що законодавець ніколи не зможе обмежити свою владу за допомогою формального закону, тому що в нього завжди є можливість цей закон скасувати або змінити, тож конституціоналізм – це щось більше, ніж формальний закон, щось на кшталт моралі. Саме тому конституціоналізм слід сприймати як стан ідеального характеру, що змушує діяти певним, строго визначеним чином»⁵.

Конституційно-правову відповідальність у цьому аспекті слід розглядати як спонукальний фактор до реалізації представниками влади покладених на них функціональних обов'язків, що визначені конституцією. У контексті того, що конституціоналізм виступає свого роду системою цінностей і комбінацією принципів, які в практичному аспекті традиційно визначаються категоріями на кшталт «конституційний лад», «державний лад», «правова держава», «верховенство права» тощо, конституційно-правова відповідальність виступає їх гарантією та інструментом правової охорони конституції, а її функціональність зумовлена саме цим фактором.

Звідси, враховуючи, що конституціоналізм є «системою, що включає в себе низку теорій і доктрин, скоригованих практикою їх втілення»⁵, надзвичайно важливим є реальне існування та дотримання конституційних принципів – «ідеться насамперед про верховенство права (оскільки саме за допомогою правових засобів втілюються ідеали, «дух» конституціоналізму) та обмеження влади. Саме «вірність» цим принципам, неухильне їх додержання свідчить про існування конституціоналізму в його інституційному аспекті – створенні системи організації влади, яка була б справді «конституційною». Саме тому в західній правовій традиції термін «конституційний» набуває саме ціннісного значення, субстантивного, а не формального»⁶. З іншого боку, зважаючи на те, що конституційно-правова відповідальність, безумовно, є одним із елементів конституціоналізму, є сенс розглядати її насамперед як принцип (принцип відповідального правління), причому принцип у системі принципів конституціоналізму⁷.

Питання синергетичної єдності відповідних конституційно-правових явищ, інститутів і процесів є складними й багатоаспектними, відповіді на які можна знайти лише за умови поєднання політологічних і соціологічних знань, філософії права, теорії держави та конституційного права. Проблемність полягає в пошуку розумного балансу між особистою свободою, вимогами справедливості та державним примусом. Надмірне застосування мір відповідальності та жорстокість покарань завжди веде до авторитаризму, тоді як дефіцит відповідальності та безкарність – до правового хаосу. Їх єдність і баланс можливі лише тоді, коли правові (насамперед конституційні) норми – це не просто правила поведінки, які санкціоновані дер-

жавою та забезпечені силою державного примусу, а коли вони наповнені реальним ціннісно-правовим змістом. Для сучасного конституціоналізму важливо й те, що правова держава й громадянське суспільство мають бути взаємозумовленими суб'єктами, а не антагоністами.

На нашу думку, з позиції теорії та практики сучасного конституціоналізму суспільство (насамперед громадянське суспільство) можна розглядати як самоорганізовану суперсистему, яка побудована на основі цілої системи конституційних цінностей (гідність, свобода, демократія, соціальність, солідарність, справедливість) і здатна до гармонізації духовно-моральних, правових та політичних принципів. При цьому досягнення в такому суспільстві справедливості як інтегративної мети демократичної, соціальної, правової держави неможливе без конституційно-правової відповідальності, яка виступає механізмом підтримання конституційного правопорядку, важлива іпостась якого, на думку А. Ф. Крижановського, полягає в тому, що він є «втіленням у суспільно-правовій реальності розвиненої системи конституціоналізму – теорії та практики конституційного життя й розвитку суспільства». На його переконання, «конституційний правопорядок органічно пов'язується з усією системою конституціоналізму, що склалась у суспільстві: поширеними в ньому конституційними доктринами, ідеями й цінностями, з домінантними в соціумі конституційно-правовими знаннями, установленнями, установками, емоціями та почуттями (конституційно-правова свідомість), конституцією як основним законом та іншими конституційно-правовими актами, а також із практикою реалізації конституційного права державними інституціями, громадянськими об'єднаннями й громадянами»⁸.

З точки зору предмета нашого дослідження, проблема полягає в пошуку синергетичної єдності між феноменами справедливого суспільства, справедливої держави, справедливості як загальнолюдської цінності, політичної та конституційно-правової відповідальності, іншими, тісно пов'язаними із ними явищами – тобто такої взаємодії, за якої відповідальність не руйнує свободу, а навпаки, забезпечує умови для справедливості. Конституціоналізм у цьому контексті – це не лише теорія і практика конституції й конституційного будівництва, а механізм самоорганізації конституційно-правового простору, де баланс між владою, правами та відповідальністю підтримується не примусом, а взаємодією правових і моральних чинників.

Так, з феноменологічної позиції до розуміння конституціоналізму підходить М. В. Савчин, на думку якого, «конституціоналізм як комплексний політико-правовий феномен містить конкретний алгоритм мінімізації розриву між фактичною і юридичною конституцією, зокрема, сприяє реформуванню національних правових систем на засадах визнання засадничих соціальних цінностей (гідності людини, свободи, рівності, справедливості, солідарності, верховенства права тощо), легітимності публічної влади, відкритого демократичного дискурсу щодо напрямів здійснення публічної влади»⁹.

Свою чергою Ю. І. Турянський обґрунтовує сучасне тлумачення конституціоналізму як «правової ідеології, що увібрала всі позитивні аксіологічні ціннісні категорії та постулати державотворчих та правотворчих процесів у демократичній державі для досягнення консенсусу, гармонії та справедливості суспільного життя та забезпечення людської гідності, прав і свобод людини», а також положення про «сутність сучасної доктрини конституціоналізму як ідеологічної основи прав людини та визначальної матриці функціонування прав людини нового покоління»¹⁰.

У контексті універсального розуміння сутності феномена сучасного конституціоналізму та конституційного права, відповідальність належить до правових (зокрема, конституційних) цінностей. Адже не випадково Ю. С. Шемшученко обґрунтовував концепцію щодо існування «системи цінностей, яку виробило людство у процесі свого розвитку», з акцентуванням уваги на тому, що «у соціальному та особистому житті фундаментальну роль відіграють такі цінності: свобода, відповідальність, рівність, справедливість»¹¹.

У послідовності переліку цих цінностей, вважає А. Р. Крусян, «чітко простежується логічний зв'язок між свободою та відповідальністю, як засобом її охорони і водночас обмеження, а також між рівністю та справедливістю, які є взаємозалежними і взаємозумовленими»¹². Тобто на практиці конституціоналізм є насамперед динамічною системою ціннісно-правових кореляцій, у межах якої справедливість і відповідальність взаємно підсилюють та доповнюють одна одну.

Таким чином, розглядаючи справедливе суспільство як конституційно проголошену (поряд із побудовою правової, демократичної, соціально орієнтованої держави) функціонально-телеологічну ціннісну доміную конституціоналізму, можемо розглядати справедливість як нормативну мету права і держави, яка насамперед проявляється у гарантуванні та реальному забезпеченні прав людини, соціальній солідарності та відповідальності держави перед громадянином, рівності всіх перед законом і судом тощо. Тобто в конституційному вимірі справедливе суспільство – це не статичний ідеал, а динамічний баланс між свободою і конституційним правопорядком. При цьому значною мірою саме через механізми конституційно-правової відповідальності суспільство долає ентропію (хаос) у конституційно-правовому полі.

У цьому контексті конституційно-правова відповідальність виконує функцію забезпечення відновлення системної рівноваги після порушення норм конституційного права. Маючи насамперед ретроспективний характер, вона водночас має не лише каральний, а й регулятивно-інтеграційний характер, що має прояв у стабілізації конституційно-правових відносин, формуванні конституційної культури правомірної поведінки, синергетичному поєднанні вимог держави, конституційних обов'язків суб'єктів правовідносин з очікуваннями суспільства. У відповідній синергетичній парадигмі юридична (насамперед конституційно-правова) відповідальність – це зворотний зв'язок

системи конституціоналізму, що запобігає руйнуванню її структур через правопорушення, корупцію чи правовий нігілізм.

Виходячи з цього, синергетична єдність справедливості та конституційно-правової відповідальності у вимірі сучасного конституціоналізму – це умова стійкості правової держави та її сталого розвитку. Це проявляється насамперед у верховенстві права (правовладді), конституційно-правовій відповідальності усіх суб'єктів конституційного права, передусім держави, у тому числі через механізми конституційного контролю та гарантій прав людини; демократичній участі громадян, що забезпечує самоорганізацію конституційного простору тощо. Також така єдність передбачає динамічний розвиток конституційної культури, заснованої на гармонії та взаємній довірі між державою та громадянами, моральними і правовими засадами суспільного ладу, баланс між індивідуальною свободою і соціальною відповідальністю тощо.

Висновки. Отже, можна не лише зробити висновок про наявність синергетичного зв'язку між справедливістю як цінністю і фундаментальним принципом демократичного ладу та феноменом конституціоналізму, а й зрозуміти та визначити магістральні шляхи розвитку Конституції України в післявоєнній перспективі як правової основи миробудівництва та нового суспільного договору.

Це проявляється в такому:

а) справедливість є фундаментом, на якому будується вся правова система суспільства, а право (як природне, так і позитивне) повинно базуватися на уявленнях про те, що є правильним і справедливим;

б) право, насамперед Конституція, впливає зі справедливості, обмежуючи державну владу, а конституційні норми та конституційні інститути є втіленням спільного блага, забезпечуючи легітимність державної влади та її підконтрольність народу, відповідальність перед ним, що є необхідним для захисту прав людини та запобігання свавілля, формує особливий конституційний порядок (режим) – конституціоналізм;

в) конституціоналізм, заснований на справедливості, визнає та гарантує існування та функціонування засадничих моральних і правових принципів (свобода, гідність, рівність та ін.), на яких ґрунтується право та які є іманентними людській цивілізації. Вони не створюються державою, а лише визнаються та захищаються нею на основі та за допомогою інструментів конституціоналізму;

г) конституціоналізм, маючи своїм першоджерелом справедливість, є фундаментом для побудови правової держави, зміцнення громадянського суспільства та гарантування всієї архітекτονіки демократичного ладу;

ґ) демократія – це найбільш справедлива форма правління, оскільки вона передбачає всебічну участь громадян у прийнятті рішень (народовладдя) та створює умови для реалізації державою, що керується принципом справед-

ливості, своєї основної мети – досягнення спільного блага (*salus populi suprema lex* – благо народу є найвищим законом);

д) забезпечення спільного блага та справедливості – це головна мета соціально-правової демократичної державності на основі суспільного консенсусу (нового суспільного договору), а Конституція – юридичне вираження цього договору, в якому визнаються та гарантуються усі правила, які всі члени демократичного суспільства вважають справедливими, дії та рішення публічної влади та загалом держави мають бути спрямовані виключно на забезпечення процвітання та добробуту всього суспільства, а принцип справедливості проголошується як основоположний, що обумовлює саму природу української державності (її цілі, завдання, функції) та визначає зміст і спрямованість діяльності органів та посадових осіб державної влади, яка полягає не в здійсненні влади заради влади, а в служінні народу та відповідальності перед людиною, забезпеченні її прав і свобод, справедливого розподілу ресурсів тощо;

е) закріплення та чітке формулювання принципу справедливості в Конституції має стати імперативним дороговказом для всіх гілок та органів державної влади та загалом держави, яка дбає про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклується про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджує європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, прагне розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлює відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім і майбутніми поколіннями (преамбула Конституції України).

Отже, послідовна інтеграція принципу справедливості в основу конституційного ладу перетворює державу з апарату примусу на інструмент досягнення спільного блага, гарантує повагу до гідності кожної людини та забезпечує сталий розвиток суспільства та конституціоналізму в Україні.

1. Книш В. В. Теоретико-правове дослідження інституту конституційно-правової відповідальності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Івано-Франківськ, 2018. С. 47. 2. Оніщенко Н. М. Стаття 24. Конституція України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. Р. О. Стефанчука і О. В. Петришина; Нац. акад. прав. наук України; Конст. Суд України. Харків: Право, 2024. С. 178–179. 3. Олійник О. С. Сутність принципу справедливості за міжнародним кримінальним правом. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 217. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.36> 4. Ковальчук В. Конституціоналізм в умовах війни: питання цінностей, прав та ідентичності. *Право України*. 2023. № 7. С. 116. DOI: 10.33498/loiu-2023-07-115 5. Сліденко І. Д. Конституційний контроль в механізмі сучасної правової держави: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2011. С. 32–33. 6. Забокрицький І. І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теоретико-правовий вимір: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2021. С. 98. 7. Батанова Н. М. Феномен конституційно-правової відповідальності в аспекті теоретико-методологічного розуміння вчення про конституціоналізм. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 2.

С. 3–24. DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.2.2025.1> 8. Крижановський А. Іпостасі конституційного правового порядку. *Юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 45. 9. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа Конституції: теорія і практика реалізації: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2013. С. 13. 10. Турянський Ю. І. Соматичні права людини в сучасній доктрині конституціоналізму: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2020. С. 7. 11. Шемшученко Ю. С. Актуальні проблеми філософії права. У кн.: Шемшученко Ю. С. Вибране. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. С. 106. 12. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. С. 150.

References

1. Knysh V. V. Teoretyko-pravove doslidzhennia instytutu konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti v Ukraini: dys. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Ivano-Frankivsk, 2018. S. 47 (in Ukr.). 2. Onishchenko N. M. Stattia 24. Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar / za zah. red. R. O. Stefanchuka i O. V. Petryshyna; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy; Konst. Sud Ukrainy. Kharkiv: Pravo, 2024. S. 178–179 (in Ukr.). 3. Oliinyk O. S. Sutnist pryntsyphu spravlyvosti za mizhnarodnym kryminalnym pravom. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2019. № 9. S. 217 DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.36> (in Ukr.). 4. Kovalchuk V. Konstytutsionalizm v umovakh viiny: pytannia tsinnosti, prav ta identychnosti. *Pravo Ukrainy*. 2023. № 7. S. 116. DOI: 10.33498/louu-2023-07-115 (in Ukr.). 5. Slidenko I. D. Konstytutsiinyi kontrol v mekhanizmi suchasnoi pravovoi derzhavy: dys. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Kyiv, 2011. S. 32–33 (in Ukr.). 6. Zabokrytskyi I. I. Transnatsionalizatsiia suchasnoho konstytutsionalizmu: teoretyko-pravovy vymir: dys. д-ра юрид. наук: 12.00.01. Lviv, 2021. S. 98 (in Ukr.). 7. Batanova N. M. Fenomen konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti v aspekti teoretyko-metodolohichnoho rozuminnia vchennia pro konstytutsionalizm. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava*. 2025. № 2. S. 3–24. DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.2.2025.1> (in Ukr.). 8. Kryzhanovskiy A. Ipostasi konstytutsiinoho pravovoho poriadku. *Yurydychnyi visnyk*. 2015. № 3. S. 45 (in Ukr.). 9. Savchyn M. V. Konstytutsionalizm i pryroda Konstytutsii: teoriia i praktyka realizatsii: dys. д-ра юрид. наук: 12.00.02. Uzhhorod, 2013. S. 13 (in Ukr.). 10. Turianskyi Yu. I. Somatychni prava liudyny v suchasnii doktryni konstytutsionalizmu: teoretyko-pravove doslidzhennia: avtoref. dys. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Lviv, 2020. S. 7 (in Ukr.). 11. Shemshuchenko Yu. S. Aktualni problemy filosofii prava. U kn.: Shemshuchenko Yu. S. Vybrane. Kyiv: TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka», 2005. S. 106 (in Ukr.). 12. Krusian A. R. Suchasnyi ukrainskyi konstytutsionalizm: monohrafiia. Kyiv: Yurinkom Inter, 2010. S. 150 (in Ukr.).

Batanova Nataliia. Justice and constitutional and legal responsibility in the paradigm of modern constitutionalism

The conceptual problems of the correlation of justice and constitutional and legal responsibility in the dimension of modern constitutionalism are highlighted.

It is noted that constitutional and legal responsibility in its relationship with the category of constitutionalism should be considered in a synergistic connection with constitutional principles and constitutional values, conditioned by them, the hierarchy of which is based on human dignity and freedom. In practice, constitutionalism is primarily a dynamic system of value-legal correlations, within which justice and responsibility mutually reinforce and complement each other.

It is emphasized that the synergistic unity of justice and constitutional and legal responsibility in the dimension of modern constitutionalism is a condition for the stability of the rule of law and its sustainable development. This is manifested, first of all, in the rule of law, the constitutional and legal responsibility of all subjects of constitutional law, primarily the state, including through mechanisms of constitutional control and guarantees of human rights; democratic participation of citizens, which ensures the self-organization of the constitutional space, etc. Also, such unity provides for the dynamic development of a constitutional culture based on harmony and mutual trust between the state and citizens, moral and legal principles of the social order, a balance between individual freedom and social responsibility, etc.

The conclusion is made about the presence of a synergistic relationship between justice as a value and the fundamental principle of the democratic order; constitutional and legal responsibility and the phenomenon of constitutionalism. The main paths of development of the Constitution of Ukraine in the post-war perspective as the legal basis of peacebuilding and the new Social Contract are outlined.

The consistent integration of the principle of justice into the basis of the constitutional system transforms the state from an apparatus of coercion into an instrument for achieving the common good, guarantees respect for the dignity of every person, and ensures the sustainable development of society and constitutionalism in Ukraine.

Keywords: justice, constitutional and legal responsibility, constitutionalism, fair society, legal responsibility, constitutional values.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації: 24.03.2026